

HAJAR I ÖSTERSJÖN

Utbredning, utnyttjande och bevarande av
broskfiskar i Östersjön

EXEKUTIV SAMMANFATTNING

Östersjöns låga salthalt, extrema hydrologiska förhållanden och fysiska barriärer begränsar men utesluter inte utbredningen av hajar, rockor och havsmusfiskar (broskfiskar). Mer än 30 sådana arter har hittats i dessa vatten, en del till stort antal. Dessa exceptionellt utsatta fiskar är dåligt utforskade och mer eller mindre oskyddade när det gäller fortgående fisketryck och habitatförstöring. Denna brist på uppmärksamhet hindrar förståelsen för och bevarandet av dessa arter.

Vattenutbytet mellan Nordsjön och Östersjön bromsas rejält av den smala blandningszonen. Havsvatten med hög densitet strömmar in vid botten medan vatten med lägre densitet och lägre salthalt strömmar ut vid ytan. Detta brackvatten minskar i salthalt från väster till öster och från söder till norr. Vertikal cirkulation begränsas av skikt som skapas av skillnader i densitet mellan havsvatten och sötvatten. Topografiska barriärer hämmar både vattenflöde och artutbredning. Strömmarna i Östersjön varierar väldigt. Starka inflöden inträffar en gång per tio år, hälften så ofta som förr. Dessa förhållanden begränsar utbredningen av marin flora och fauna i Östersjön.

Specialiserade organ och processer i hajar och rockor gör att de kan reglera och anpassa sig till de föränderliga salthalterna i Östersjön. Anpassning till hårt fisketryck är en svårare utmaning för dessa arter, på grund av deras långsamma tillväxt, sena könsmognad och låga produktivitet.

I västra Östersjön, Skagerrak och Kattegatt anses följande vara vanliga: **klorocka** (*Amblyraja radiata*), **pigghaj** (*Squalus acanthias*) och **småfläckig rödhaj** (*Scyliorhinus canicula*). **Blåhaj** och **håbrand** (*Prionace glauca*, *Lamna nasus*), som är snabba och kringflyttande, hittas också i Skagerrak och Kattegatt och enstaka gånger tar de sig till västra Östersjön. Detsamma gäller **slätrocka**, **hågäl**, **spjutrocka** (*Dipturus batis*, *Galeus melastomus*, *Dasyatis pastinaca*), **havsängel** (*Squatina squatina*) såväl som **knaggrocka** (*Raja clavata*) och **sexbågig kamtandhaj** (*Hexanchus griseus*).

Skagerraks och Kattegatts vatten fungerar som en utbredningsgräns för en mängd olika broskfiskar, från den stora planktonätande **brugden** (*Cetorhinus maximus*) till den djuplevande **blåkäxan** (*Etmopterus spinax*) och den egenartade **plogjärnsrockan** (*Dipturus oxyrinchus*). I området finns även **gråhaj** (*Galeorhinus galeus*), **glathaj** (*Mustelus asterias*) och **törntagad haj** (*Echinorhinus brucus*), såväl som **sandrocka**, **näbbrocka**, **rundrocka** och **vitrocka** (*Leucoraja circularis*, *Leucoraja fullonica*, *Rajella fyllae*, *Dipturus linteus*) och **havsmus** (*Chimaera monstrosa*).

Den särpräglade **håkäringen** (*Somniosus microcephalus*) och **rävhajen** (*Alopias vulpinus*) kommer enstaka gånger in i området. Det gör även **trekantshaj** (*Oxynotus centrina*), **storfläckig rödhaj** (*Scyliorhinus stellaris*), **fläckrocka** (*Raja montagui*) och två arter av **darrockor** (*Torpedo marmorata* och *Torpedo nobiliana*). Den vitt utbredda **årfenhajen** (*Carcharhinus longimanus*) samt **hammarhajen** (*Sphyrna zygaena*) har noterats enstaka gånger i Östersjön.

I århundraden har fiskare fångat hajar och rockor i europeiska vatten, inklusive Östersjön. Broskfiskar är eftertraktade för köttet (främst på den europeiska marknaden), fenorna (för den asiatiska delikatessen hajfensoppa) och oljan från deras stora leverar (används i kosmetika, smörjmedel och läkemedel). Hudar och brosk används också. Hajar och rockor fångas även av fritidsfiskare.

Statistiken om broskfiskar från Östersjön är knapphändig, men avslöjar ändå betydande fiskeaktivitet. Landning av dessa arter, oftast som bifångst, har rapporterats från Belgien, Danmark, Tyskland, Island, Holland, Norge, Sverige och Storbritannien.

Pigghajen är den dominerande broskfisken i fiskestatistik från Östersjön. Efterfrågan på köttet i europeiska länder som Tyskland har lett till ett ohållbart fiske världens över. Precis som i intilliggande områden, har pigghajlandningarna från Östersjön generellt minskat sedan mitten av 1980-talet.

Gråhaj, håbrand, blåhaj och småfläckig rödhaj finns också med i fångstdata från Östersjön. I några fall ökar det kunskapen om arternas utbredning. Landningar av rockor från området är obetydliga jämfört med hajar. Danska fiskare som är verksamma kring Norska rännan har på senare året landat havsmus, en art som förr oftast kasserades.

IUCN klassificerar havsängel, håbrand, slätrocka, pigghaj, rävhaj, sandrocka, klorocka, brugd, gråhaj, årfenhaj samt trekantshaj som *Utrotningshotade* på grund av överexploatering.

De tillgängliga globala, regionala och lokala verktygen för bevarande av hajar, rockor och havsmusfiskar och deras miljöer i Östersjön är många men underutnyttjade. Relevanta internationella avtal inkluderar International Plan of Action for Sharks (IPOA-Sharks), Helsingforskommissionen (HELCOM), Oslo-Pariskonventionen (OSPAR), Washingtonkonventionen (CITES) samt Bonnkonventionen (CMS). Brugden är listad enligt OSPAR, CITES och CMS samt skyddad av EU-förordningar. OSPAR betonar även vikten av att skydda slätrockan. Tyskland har föreslagit att havsångel och knaggrocka listas under OSPAR och håbrand och pigghaj under både OSPAR och CITES.

EU och dess medlemsländer, som kan reglera fiske och skydda habitat, bestämmer över en stor del av Östersjön. Sverige är det enda Östersjöland som infört nationella regler för att skydda hajar och rockor. Tyskland har upprättat naturreservat i Östersjön. EU:s gemensamma fiskeripolitik reglerar fiskeförvaltning av kommersiella arter. Trots detta finns bara EU-kvoter för pigghaj, håbrand, djupvattenhajar och vissa rockor¹ – inga kvoter ligger i linje med vetenskapliga rekommendationer. Östersjön ingick i reglerade områden för pigghaj under bara ett år (lades till 2007, togs bort 2008). Tyskland, Danmark och Sverige har kvoter för pigghaj. Håbrandfångster, inklusive från Östersjön, regleras av EU sedan 2008. Danmark, Tyskland och Sverige tilldelades kvoter.

WESLEY FERNANDES

Exekutiv sammanfattning

EU har förbjudit avlägsnandet av hajfenor på bästa möjliga sätt – genom att förbjuda det till havs. Ett undantag innebär dock att medlemsländer kan utfärda specialtillstånd för avlägsnande av fenor på fartyg om kroppen tillvaratas. Tyskland och Litauen har utfärdat sådana tillstånd

Broskfiskarna i Östersjön representerar utbredningsgränsen för arterna snarare än separata populationer, men förtjänar ändå hänsyn med tanke på deras bidrag till ett sunt ekosystem. Ytterligare forskning krävs för en mer komplett bild av deras situation och bevarandebestånd. I avvaktan på det, bör fisket av broskfiskar i Östersjön förvaltas med försiktighet, om det överhuvudtaget ska tillåtas.

Alla EU:s medlemsländer har en roll i bevarandet av bestånden av hajar, rockor och havsmusfiskar. Att överlåta förvaltningsbeslut till de länder som har de största ekonomiska intressena, leder knappast till den försiktiga förvaltning som är berättigad arter med en sådan långsam tillväxt.

För att förbättra framtidsutsikterna för hajar och rockor, uppmanas Östersjöländerna att:

- ▶ främja vetenskapliga rekommendationer för förvaltningsåtgärder för haj- och rockfiske;
- ▶ samarbeta om förebyggande regler i brist på rekommendationer;

- ▶ möjliggöra analyser av populationer och kartläggningar av hajar och rockor;
- ▶ kräva rapporter om storlek och arter vid fångster av broskfiskar;
- ▶ undersöka lämpliga kvotstorlekar för landning av hajar och rockor;
- ▶ främja en beskrivning av Östersjöfisket och dess effekter;
- ▶ skydda viktiga broskfiskmiljöer i Östersjön;
- ▶ uppmuntra forskning om hur salthalt och anoxi påverkar hajar och rockor i Östersjön;
- ▶ införa nationellt skydd för viktiga haj- och rockarter;
- ▶ främja att fler hajar och rockor listas och att åtgärder vidtas enligt OSPAR, CITES och CMS;
- ▶ kräva att hajar landas med intakta fenor, utan undantag;
- ▶ engagera sig i utveckling och införande av en hållbar europeisk aktionsplan för hajar; samt
- ▶ uppmuntra förvaltningsförslag för hajar och rockor inom internationella fiskeorganisationer.

¹ Vithaj och brugd är skyddade, men betraktas inte som kommersiella arter.

THE SHARK ALLIANCE

The Shark Alliance är en icke-vinstdrivande sammanslutning av icke-statliga organisationer inriktade på att återställa och bevara hajpopulationer genom att förbättra europeisk fiskepolitik. Genom Europas inflytande på det globala fisket och hajarnas betydelse för havets ekosystem, har dessa ansträngningar potential att förstärka hälsotillståndet i den marina miljön i Europa och hela världen.

Shark Alliance har ett tvåfaldigt uppdrag:

- ▶ Att täppa till kryphål i europeisk politik när det gäller det slösaktiga och icke uthålliga rovfisket efter hajfenor;
- ▶ Att säkerställa vederhäftigt och vetenskapligt underbyggda fiskebegränsningar för hajar för ett långsiktigt uthålligt utnyttjande och ekosystemets hälsa.

För att upptäcka mer om The Shark Alliance, besök: www.sharkalliance.org

